

МИСТЕЦТВОЗНАВЧО-ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ВИЗНАЧНОГО БОЙЧУКІСТА ПАНТЕЛЕЙМОНА НИКИФОРОВИЧА МУСИЄНКА

Постановка проблеми. Мистецький фарфор-фаянс України ХХ ст. відбувся як завершене і деякою мірою досконале художнє явище завдяки невеликій когорті фахівців-професіоналів своєї справи. Серед них особливе місце посідали художники-бойчукісти, котрі по-новому осмислювали призначення і роль цього елітарного виду мистецтва у пролетарсько-радянському соціумі. Осібне місце серед них належить художнику фарфору-фаянсу, визначному технологу першої половини ХХ ст., мистецтвознавцю, науковцю системи Національної академії наук України, непересічному педагогу Пантелеймону Никифоровичу Мусієнку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте, на жаль, аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що якщо наукова і творча спільнота приділяє певним персоналіям недостатньо уваги, ці «лакуни» можуть заповнюватися недоброякісним матеріалом, за який потім буває відверто соромно як перед пам'яттю самих метрів і корифеїв, так і перед поколінням сучасних читачів, зокрема шпальт всесвітньої мережі Інтернет. Такою прикрістю в інтерактивному просторі, на наш погляд, є абсолютно одіозна стаття опішнянки, старшого співробітника Національного музею-заповідника українського гончарства Жанни Чечель з абсурдною назвою «Пантелеймон Мусієнко — продукт советізації українського мистецтвознавства» (рос. мовою), у якій авторка, крім своїх непередбачуваних кліше і висновків, ще й посилається на наші статті, що є доволі прикро, оскільки пані дослідниця не змогла зрозуміти суть викладеного в них (опублікована у № 6 — лютий 2014 р, має кілька рецензій).

Тож ціль статті — повернути добре ім'я людині, яка все своє життя витратила на вивчення, опанування мистецтвом технологій, популяризацію, дослідження українського фарфору-фаянсу, відкрила його цілі «зрізи», «пласти» і «оази»; ознайомити з науково-творчим спадком Пантелеймона Мусієнка більше наукового загалу.

Виклад основного змісту дослідження. Пантелеймон Никифорович Мусієнко народився 29 липня 1905 р. у Лозовій біля м. Ромни Полтавської губернії. Як син залізничника закінчив семирічку роменського залізничного училища. З 1919 р. працював учнем машинного відділення георгіївського заводу. 1921 року від повітового комітету КПБ/у був райпрокомісаром, у вільний час малював. 1925 року за рекомендацією випускника московського Строганівського училища Я. П. Манька вступив до Глинської керамічної школи, екстерном за рік здав заліки за два курси підготовки, отримав кваліфікацію інженера, художника-кераміка. Упродовж 1926–1930 рр. навчався на художньому факультеті у Межигірському художньо-керамічному інституті (викладачі з фаху — відома мисткиня-бойчукістка Оксана Трохимівна Павленко та Олександр Васильович Мизін, надалі голова Академії будівництва та архітектури УРСР, член Художньої ради укрфарфорфаянстресту України 1950-х).

Після завершення навчання вже у складі Українського технологічного інституту кераміки і скла отримав направлення до аспірантури Харківського інституту історії культури. Однак затримався на 1,5 роки начальником цеха на Будянському виробництві фаянсу, де одночасно працював як художник і викладав спецдисципліни при школі фабрично-заводського

Пантелеймон Никифорович Мусієнко, фото

учнівства (ФЗУ) підприємства (мотивація — «захопився ідеями першої п'ятирічки»). Після того як до творчої праці у Будах приєдналася дружина, також вихованка Межигірського художньо-керамічного інституту Ніна Іванівна Федорова, молодша на два роки, Пантелеймон Никифорович продовжив навчання в аспірантурі Харківського інституту історії культури за спеціальністю «мистецтвознавство». Він закінчив аспірантуру харківського Українського науково-дослідного інституту історії культури 1934 р., де вчився у Стефана Андрійовича Таранушенка, Всеволода Михайловича Зуммера, Дмитра Петровича Гордєєва та ін. По закінченні навчання за спеціалізацією з російського та українського мистецтва П. Н. Мусієнко не зміг захистити дисертацію у зв'язку із ліквідацією УНДІК ім. академіка Багалія.

З 1931 року художник брав участь у всіх профільних виставках. Зокрема, на Всеукраїнській виставці в Харкові 1931 року. Після завершення аспірантури, відтоді як 1934 р. Укрфарфорфаянстрест організував при київській фабриці керамічних фарб і декалькоманії першу художньо-експериментальну лабораторію, метою якої було впровадження у виробництво нових моделей посуду та його розпису, П. Н. Мусієнко переїхав до Києва.

Тут до штату Київської фабрики фарб і декалько (майбутній Київський фарфоровий завод — згодом Київський експериментальний кераміко-художній завод) увійшли досвідчені художники-керамісти, які перед тим виконували зразки форми і розпису для всіх підприємств фарфоро-фаянсової галузі України. Зокрема Микола Кузьмович Котенко, Олексій Іванович Базлов (Буди), Конон Микитович Кривич, гравер Іван (?) Козлов (Буди), керамік-технолог Павло Михайлович Іванченко. Далі Пантелеймона Никифоровича запросили працювати на базі новорозбудованого підприємства, де постійно тривали творчі експерименти.

Ще 1931 року П. Н. Мусієнко працював у фарфорі на замовлення Воксу. Його сервіз «Ударники ХТЗ» (Харківського тракторного заводу) увійшов до найавторитетніших антологій фарфору і фаянсу СРСР. Творчість майстра була представлена у більшості видань з радянської тонкої кераміки як взірцева з погляду розробок малюнків для деколі, трафарету та аерографу. 1932 року він створив фаянсовий сервіз для зали ІТР фабрики-кухні, що експонувався на виставці в Харкові (на замовлення відділу мистецтв Наркомпросу УРСР).

Упродовж 1930–1934 рр. твори Будянського фаянсового заводу, декоровані малюнками за ескізами П. Н. Мусієнка, тиражувались масовим накладом. З 1931 по 1934 рік художник оформив низку фарфорових сервізів. 1934 року видав першу книгу «Художественное оформление фарфора и фаянса» (рос. мовою). По завершенні аспірантури Головною наукою НКС був відраджений до київського кіноінституту викладачем з історії мистецтв, де працював два роки.

Упродовж 1935–1938 рр. П. Н. Мусієнко створював розписи чайних форм Баранівського і Довбиського фарфорових заводів. У зв'язку із реорганізацією ККІ в технічний ВУЗ кіноінженерів, за відсутності необхідності викладання історії мистецтва, перейшов на роботу до Центральної лабораторії Укрфарфорфаянстресту.

Від 1936 року майстер змінив там на посаді головного художника вищезазначеного тресту свого друга Павла Михайловича Іванченка (по 1938 рік). За час роботи П. Н. Мусієнко створив понад 120 зразків розпису виробів для масової продукції заводів промисловості України. 1936/1937 рр. його твори експонувалися на українській виставці народного мистецтва і художньої промисловості в Києві, 1937-го — на осінній виставці в Києві. Від 1937 року митець був консультантом Київської школи майстрів народної творчості.

Варто відзначити, що Пантелеймон Никифорович Мусієнко без перебільшення видатний митець, реформатор і організатор в галузі тонкої кераміки України, у подальшому кандидат мистецтвознавства, викладач вищої категорії, автор багатьох наукових спеціалізованих видань з керамічної технології 1930–1940-х. Виконаний митцем на базі Київського експериментального кераміко-художнього заводу 1937 р. фарфоровий сервіз «Радянський флот» експонувався серед кращих творів Радянського павільйону на міжнародній виставці в Парижі.

Пантелеймон Мусієнко. Сервіз «Радянський Флот», 1937

Крім іншого, упродовж 1937–1938 рр. художник брав участь у конкурсах з проектування нового асортименту виробів для заводів Укрфарфорфаянстресту. Більшість заходів Москви та Петербурга в ділянці фарфору відбувалися за участі Пантелеймона Никифоровича Мусієнка. Він тісно співпрацював з ЛФЗ, Дмитрово, Дульово, відвідував творчі та мистецькі конференції, з'їзди, наради. 1940–1941 рр. майстер видав свою другу книгу «Художественная керамика» (рос. мовою).

З перших днів війни Пантелеймон Никифорович Мусієнко був мобілізований на фронт. Протягом 1943–1944 рр. працював начальником відділу Тресту Хімпробуду в м. Слов'янськ (нині Донецької обл.). З 1944 р., зважаючи на численні особисті здобутки і досягнення у царині фарфорознавства, був призначений керівником сектору кераміки Академії архітектури УРСР і викладач Київського художнього інституту.

1944 р. П. Н. Мусієнку давала рекомендацію на цю посаду визначний український скульптор, яка також працювала у ділянці малих форм в порцеляні — Галина Львівна Петрашевич. Як зазначено у матеріалах фонду художника в ЦДАМЛМУ, з П. Н. Мусієнком вона співпрацювала від 1936 р. в експериментальній майстерні. Інший рекомендувальник, Петро Мартинович Ульянов, зазначав, що впродовж 1937–1941 рр. і впритул до самої евакуації трудився з Пантелеймоном Никифоровичем у Київських експериментальних керамічних майстернях (при Лаврі), де останній керував керамічною майстернею.

З 1944 року П. Н. Мусієнко перебував у лавах Спілки художників України. Від 1944/1945–1949 рр., коли Мусієнко став головою Секції декоративного мистецтва української Спілки радянських художників (також значився у секціях критики та виробничого мистецтва). Завдяки багаторічній праці на підприємствах фарфору та фаянсу України впродовж 1920–1930-х (Довбиш, Кам'яний Брід, Баранівка, Полонне, Буди, Київ), Пантелеймон Никифорович писав розділи з історії тонкої кераміки до всіх академічних наукових видань. У тому числі до Історії українського мистецтва в шести томах, виданої під егідою Національної академії архітектури. 1948 роком позначена його третя ґрунтовна праця «Керамическая живопись», за рік ще одна — «Производство художественной майолики» (рос. мовою). Далі мистецтвознавець-митець і педагог написав рукопис «Художественная печать по фарфору и фаянсу» (рос. мовою).

1948 року твори художника експонувалися на республіканській та московській виставках народного мистецтва і художньої промисловості. Тоді Пантелеймон Никифорович — вже доцент кінофакультету Київського інституту театрального мистецтва і заступник голови секції мистецтва Товариства з охорони пам'яток мистецтва, згодом — викладач Київського художнього інституту і співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАН України (відділ мистецтвознавства), також Інституту теорії, історії та перспективних проблем радянської архітектури. Загалом, П. М. Мусієнко — автор більш як 60 наукових праць. 1966 року захистив дисертацію, від 1968-го отримав диплом кандидата мистецтвознавства.

Помер Пантелеймон Никифорович Мусієнко у Києві 15.01.1980. Похований у Ромнах.

Висновки. Гортаючи сторінки архівів з історії українських фарфоро-фаянсових виробництв, стає зрозумілим, що левову долю матеріалів, оприлюднених Фаїною Сергіївною Петряковою у своїх численних наукових працях з вітчизняної тонкої кераміки у 1980-х великою мірою підготував Пантелеймон Никифорович Мусієнко — визначний фахівець у галузі українського «білого золота» першої половини ХХ століття. І хоча досі широкий загал знає цю людину лише як непересічного художника-бойчукіста 1920–1930-х, проте цей митець-універсал був надзвичайно обдарованим істориком мистецтва, і саме йому ми маємо нині завдячувати знаннями про особливості діяльності вітчизняної фарфоро-фаянсової промисловості ХІХ–ХХ століть.

Література

1. Архів Київського художнього заводу (спадкоємця КЕКХЗ). Матеріали з історії підприємства, реєстр і фото творів.
2. Фонди, книги вступу експонатів і науково-довідкова картотека Музею українського народного декоративного мистецтва, м. Київ.
3. Художники України : Енциклопедич. довідник [Текст] / Упоряд. М. Г. Лабінський ; ІПСМ АМУ; редкол. : В. Д. Сидоренко (голова) та ін. — К. : Інтертехнологія, 2006. — С. 394.
4. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. Ф. 581 : Спілка художників України. Оп. 2, спр. 512. Мусієнко Пантелеймон Никифорович, на 18 с. 1920-ті — 1980 р.
5. Чечель Ж. Пантелеймон Мусієнко — продукт советизации украинского искусствоведения / Жанна Чечель [Электронный ресурс]. — Режим доступа: // <http://sci-article.ru/stat.php?i=1391497095>. — Дата доступа: 10.09.2015 г.
6. Школьна О. «Просупрематичний» розпис фаянсу і фарфору Пантелеймона Никифоровича Мусієнка [Текст] // Школьна О. Київський художній фарфор ХХ століття. — К. : День Печати, 2011. — С. 68–71.

Школьна О. В. Мистецтвознавчо-творчий доробок визначного бойчукіста

Пантелеймона Никифоровича Мусієнка

Анотація. Стаття присвячена життєвому шляху і науково-творчій діяльності визначного художника-бойчукіста, мистецтвознавця і педагога Пантелеймона Никифоровича Мусієнка. Випускник Межигірського художньо-керамічного технікуму, школи ФЗН (фабрично-заводського навчання) у Будах, автор «просупрематичних» взірців розпису для вітчизняної фарфоро-фаянсової галузі 1920–1930-х (Буди, Довбиш, Баранівка), представлених на більшості радянських виставок пореволюційної пори, самовидаць багатьох творчих реалій становлення і життєдіяльності національного тресту «Укрфарфорфаянсскло», розробник технологічного циклу виробництва наших підприємств «білого золота» (зокрема КЕКХЗ та ін.), ця людина заслуговує на пам'ять та повагу і має бути гідно поцінована у сьогоднішні, вшанована введенням достовірної інформації про її доробок у сучасних словниках художників України і енциклопедичних статтях.

Ключові слова: Пантелеймон Мусієнко, Україна, ХХ століття, фарфор-фаянс.

Школьная О. В. Искусствоведческо-творческое наследие выдающегося бойчукіста

Пантелеймона Никифоровича Мусиенко

Аннотация. Статья посвящена жизненному пути и научно-творческой деятельности выдающегося художника-бойчукіста, искусствоведа и педагога Пантелеймона Никифоровича Мусиенко. Выпускник Межигорского художественно-керамического техникума, школы ФЗУ (фабрично-заводского ученичества) в Будах, автор «просупрематических» образцов росписи для отечественной фарфоро-фаянсовой отрасли 1920–1930-х (Буди, Довбиш, Барановка), представленных на большинстве советских выставок послереволюционной поры, очевидец многих творческих реалій становления и жизнедеятельности национального треста «Укрфарфорфаянстекло», разработчик технологического цикла производства наших предприятий «белого золота» (в частности КЭКХЗ и др.), этот человек заслуживает памяти и уважения и должен быть достойно оценен в настоящем, почтен введением достоверной информации о его наследии в современных словарях художников Украины и энциклопедических статьях.

Ключевые слова: Пантелеймон Мусиенко, Украина, ХХ столетие, фарфор-фаянс.

Shkolna O. V. Art history and creative heritage of the prominent boychukist

Panteleimon Nikiforovitch Musienko

Summary. The article is devoted to the life and scientific and creative work of an outstanding artist-boychukist, critic and teacher Panteleimon Nikiforovitch Musienko. Mezhygorskaya graduate art-ceramic technical schools, trade schools (factory training) in Budy, author of «prosuprematism» samples mural for the domestic porcelain industry 1920–1930 (Budy, Dovybsh, Baranovka) represented in most of the Soviet exhibitions postrevolutionary pores witness many creative realities of formation and functioning of national trust «Ukrfarforfayanssteklo» developer production cycle of our enterprises «white gold» (in particular KEKHZ et al.), This man deserves remembrance and respect, and should be adequately evaluated in the present honored the introduction of reliable information about his legacy in modern dictionaries of artists of Ukraine and encyclopedic articles.

Keywords: Panteleimon Musienko, Ukraine, XX century, porcelain-faience.